

Л. Залізник, Д. Ветров, І. Хоптинець

ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАВЕТСЬКОЇ СТОЯНКИ ТРОЯНОВЕ 4В ПІД НОВОМИРГОРОДОМ

Стоянка Троянове 4В входить до великого скупчення різночасових пам'яток кам'яної доби, що локалізуються в долині р. Велика Вись західніше м. Новомиргород Кіровоградської обл.

Пам'ятка належить до групи пунктів біля с. Троянове, основним з яких є стоянка Троянове 4А. Цей мікрорегіон для археології відкрив у 1980-х рр. краєзнавець з м. Новомиргород П. І. Озеров. У результаті археологічних розвідок ці пункти відвідували О. В. Цвек (1987–1989 рр.), Л. В. Кулаковська (1997 р.), Л. Л. Залізник, В. М. Степанчук, М. І. Гладких, І. В. Сапожников, М. Т. Товкайло, С. М. Рижов, М. В. Сиволап, Д. О. Ветров. З 2006 р. в окрузі с. Троянове розпочалися стаціонарні розкопки групи стоянок кам'яної доби археологічною експедицією Національного університету «Києво-Могилянська Академія» та Інституту археології НАНУ під керівництвом Л. Л. Залізника.

З 2008 р. експедиція НаУКМА розпочала розкопки стоянки Троянове 4В. За відсутності керівника експедиції керував розкопом аспірант ІА НАНУ І. М. Хоптинець, впродовж 2010–2016 рр. безпосередню участь у дослідженні пам'ятки брав Д. О. Ветров. Влітку 2016 р. нові ділянки розкопів були прирізані у північному, південному та східному напрямках від розкопу 2008 р.

Розташована стоянка Троянове 4В на краю мису з південною проекцією, що утворений відрогами Троянкової балки за 500 м на північний захід від крайніх хат с. Троянове.

Дослідженнями 2016 р. розкопано дві ділянки площею 12 м². Загальна площа розкопу стоянки за всі роки досліджень сягнула 112 м².

Культурний шар досліджувався в метрової сітці координат, горизонтами потужністю 10 см, які були розібрані ножами та лопатами. Проводилися просівання та промивка ґрунту з найбільш насичених матеріалом ділянок горизонтів розкопу.

Стратиграфія скупчення Троянове 4В подібна до Троянове 4А, але на відміну від другого повніша. Крім орного шару (0,0–0,25 м) вона має гумусований лесоподібний

прошарок (0,25–0,70 м), що плавно переходить в шар бузького лесу (0,70–1,5 м), накладений на матеріал витачівського ґрунту. Основний культурний шар стоянки залягає в верхній частині бузького лесу. Знахідки зустрічалися від поверхні орного шару до глибини 1,5 м. Але найбільша їхня концентрація пов'язана з глибинами 0,9–1,3 м. На поверхні та в гумусі більшість кременів мали молочно-білу патину та механічні ушкодження внаслідок тривалого перебування в орному шарі. Патинізація артефактів із суглинків різноманітна. Переважна більшість кременів патинувана нерівномірно і має ділянки як взагалі не патиновані, так і вкриті легкою блакитною та глибокою білою патиною. У шарі кремені лежали горизонтально. Краї сколів гострі, не мають слідів ушкодження чи згладженості через переміщення матеріалу природними факторами. Під великими кременями накопичився прошарок вапнякової кірки товщиною до 2–3 мм. Матеріали в усій товщі лесоподібного суглинку типологічно і морфологічно однорідні.

Колекція кременю з розкопу 2016 р. стоянки Троянове 4В нараховує 2108 артефактів. Загальна кількість артефактів за 2008–2016 рр. сягнула 24262 екземплярів.

Сировиною для виготовлення знярядь на стоянці Троянове 4В слугували досить великі жовна якісного темно-сірого кременю з первинних родовищ, розташованих у ярах поблизу стоянки. На даний час відкриті природні родовища кременю відомі поблизу с. Коробчине, що за 7 км від стоянки. Первинна обробка кременю, судячи з великих відбивних горбків первинних відщепів відбувалася з застосуванням жорсткого крем'яного відбітника.

Більшість матеріалів складають відходи виробництва (1669 екземплярів), а саме: 1646 уламків кременю, відщепи та лусочки, один нуклеподібний уламок, 13 сколів підправки площадок та робочих поверхонь нуклеусів, 8 різцевих сколів.

Пластинчасті сколи, що нараховують 281 екземплярів (близько 13 % від колекції),

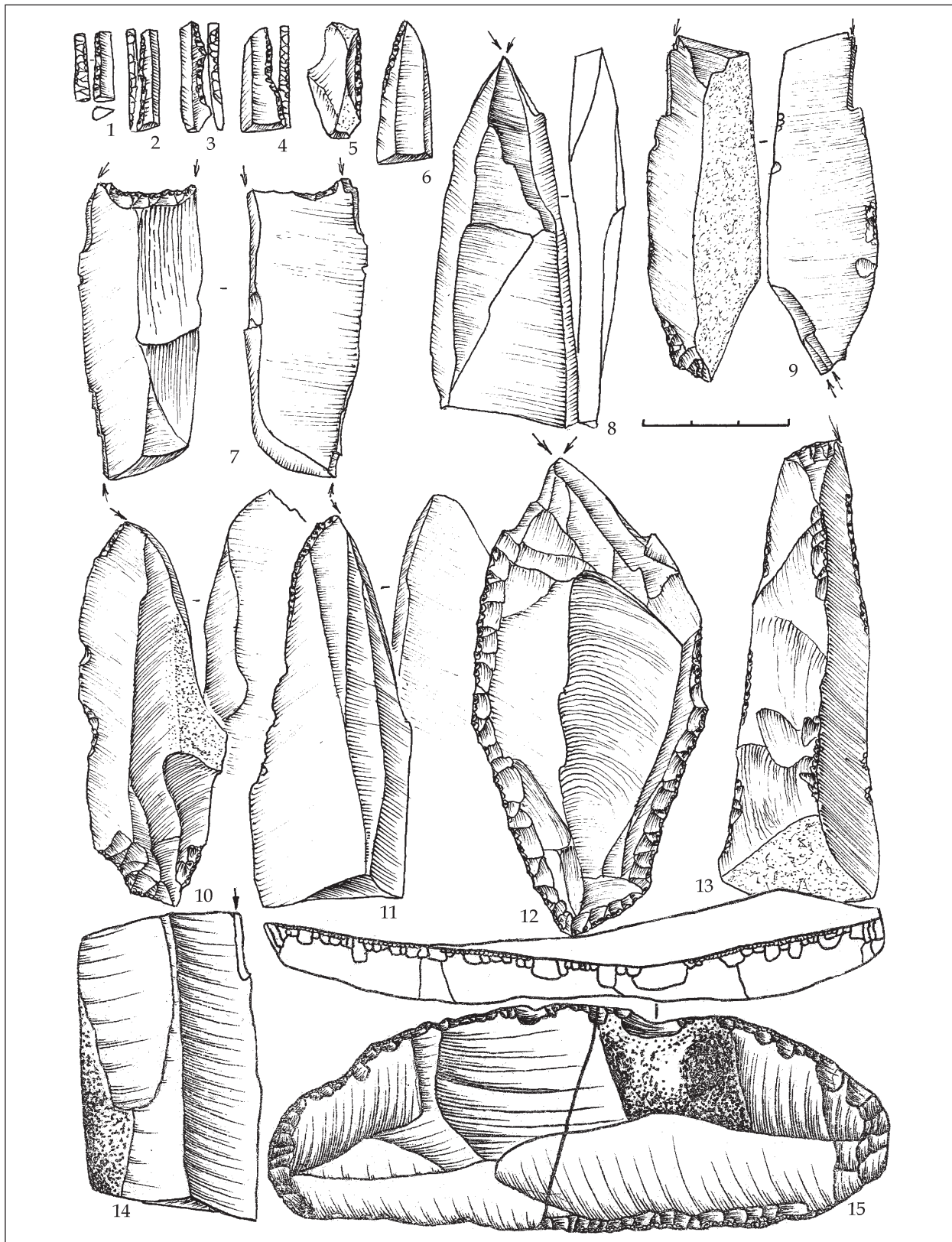

Рис. 1. Троянове 4В 2013 – 2016 рр., знаряддя праці

демонструють плоский і широкий відбивний горбок із нависаючим над ним краєм ударної площини, що є ознакою застосування м'якого відбійника. Саме вони слугували основною заготовкою для виробництва зна-

рядь праці. Значну кількість їхню складають пластини та їх уламки – 125 одиниць. Також виявлено 78 пластинок та 53 мікропластини, 25 реберчастих пластин, пластинок та мікропластин.

Також у колекції виявлено 1 пренуклеус та 1 відбійник на шматках крем'яної сировини та 4 нуклеуси.

Два нуклеуси двоплощадкові призматичні великих розмірів, спрямовані на отримання великих широких пластин. Вони мають скошені багатогранні площадки, утворені кількома сколами. Ще 2 належать до торцевих одноплощадкових нуклеусів середніх розмірів, спрямованих на здобуття пластинок. На всіх нуклеусах виявлено сліди від прийому редуціювання карнизу.

Кількість виробів із вторинною обробкою в колекції 2016 р. складає 145 екземплярів, що становить трохи більше 7 % усіх знахідок.

Найбільшу кількість із них складають пластини з ретушню — 107 екземплярів. Добре ретушований один чи два довгі краї з них мають 21 пластина, 10 є тронкованими пластинами та пластинками, 2 пластини мають вентральну підтеску дистального кінця. Ще 32 пластини мають чітко виділену ретушовану виїмку на одному з боків або на куті зламаної пластини, 17 — ретушовану виїмку на дистальному кінці. Ці вироби могли слугувати скобелями, заготовками для бічних ретушних різців або бути частиною технологічного процесу навмисної фрагментації пластин. Значну серію таких виробів має колекція стоянок Троянове 4А.

Лише невелику частину виробів з ретушню (14 екземплярів) можна віднести до морфологічно завершених ретушованих знарядь.

Серед знарядь у колекції 2016 р. найбільше знайдено різців (8). Вони представлені 2 кутовими, 5 бічними ретушними та 1 комбінованим. Комбінований різець на пластині середніх розмірів є подвійним і має два робочі леза: з одного боку — бічний ретушний різець, із другого — кутовий.

Скребачок у колекції знайдено чотири, одна з яких є кінцевою на зламаній пластині. Три скребачки виготовлено на відщепках. Також була знайдена базальна частина кінцевої скребачки, виготовленої на великій широкій пластині з ретушованими бічними сторонами. Ця скребачка є яскравим прикладом гомогенності комплексу. Вона була зламана під час функціонування стоянки і зібрана лише зараз за допомогою ремонту з двох фрагментів, знайдених у різні роки на різних ділянках стоянки, на різних глибинах. Так дистальна її частина, знайдена в 2011 р. у квадраті 3/5 на глибині 1,3 — 1,4 м, а базальна частина знайдена розкопками 2016 р. у квадраті Е/3 на глибині 0,8 — 0,9 м. Цікавим є і те, що базальна частина була реутилізована та деякий час використовувалася мешканцями стоянки як окремий ретушований виріб (ніж на пластині?). Також ця скребачка є класичним прикладом знарядь цього типу гра-

ветської культурної традиції і має аналогії в гравецьких комплексах Подністер'я.

У 2016 р. було поповнено колекцію мікролітів стоянки ще двома зламаними мікропластинами з притушленим крутою ретушню прямим краєм. Ретуш на них, як правило, крута і заходить далеко в тіло заготовки. Загальна кількість мікролітів стоянки Троянове 4В склала 12 одиниць.

Аморфні відщепи та уламки кременю з ретушню представлені 13 одиницями. Деяко тяжіє до них за своєю морфологією серія з 11 скобелів.

Крім крем'яних виробів на розкопаній площі стоянки Троянове 4В у звітному сезоні було знайдено 9 фрагментів неолітичної кераміки та декілька крем'яних виробів неолітичного часу, що на основі попереднього аналізу можна віднести до буго-дністровської культури. Всі вони знайдені в переміщеному стані, в кротовинах. Також знайдено уламок трубчастої кістки тварини. На жаль, фрагмент виявлено в кротовині, що не дає можливості зарахувати їх до гравецького культурного шару.

Розкопками останніх років стоянки Троянове 4В було практично повністю досліджено основне скупчення артефактів. Виявлено ряд нових, дрібніших, скупчень крем'яних виробів, переважно відщепів, пластин та їхніх уламків. Таким чином, майже повністю окреслено межі стоянки. Значно поповнено крем'яну колекцію. Знайдено кілька категорій крем'яних виробів невідомих тут раніше, що підтвердили генетичну схожість матеріалів стоянок Троянове 4А та Троянове 4В.

Попри схожість матеріалів стоянок, колекція з Троянове 4В має свої відмінності. Якщо в Троянове 4А співвідношення одно- та двоплощадкових нуклеусів майже однакове, то в комплексі Троянове 4В перший тип нуклеусів, часто зі скошеними площадками, переважає. Також у комплексі Троянове 4В присутня серія торцевих нуклеусів невідомих на Троянове 4А. Колекція різців Троянове 4В більш різноманітна. Тут є багатофасеткові нуклеоподібні різці на великих масивних уламках, подвійні та поперечні різці, що не мають аналогів у матеріалах скупчення 4А. Особливістю стоянки Троянове 4В є наявність серій пластин та пластинок з вентральною підтескою. Крім того, на відміну від 4А, на стоянці Троянове 4В менша кількість скребел на відщепках, проте широко представлені скобелі на відщепках.

Отже, матеріали стоянки Троянове 4В є одними з основних гравецьких комплексів Центральної України, що постали у період середньої фази верхнього палеоліту (27 — 19 тис. рр. тому) перед бузьким похолоданням внаслідок просування на схід із басейну Дністра носіїв гравецької традиції.